

О. В. Гаращук, В. І. Куценко *

Державна інспекція навчальних закладів України,

*Державний університет “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України”

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ: ТРАЄКТОРІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

© Гаращук О. В., Куценко В. І., 2015

Розглянуто стан вищої освіти в Україні, її місце і роль у розвитку інноваційної економіки та суспільства, обґрунтовано необхідність підвищення якості освіти загалом і вищої зокрема. Згруповано виші за шанхайським рейтингом. Наведено шляхи підвищення якості вищої освіти в Україні, що сприятиме її наближенню до вимог зазначеного рейтингу, а саме: необхідність її модернізації, насамперед завдяки оновленню матеріально-технічної бази, нарощуванню та раціональному використанню інтелектуального потенціалу тощо.

Ключові слова: вища освіта, рейтинг, якість, знання, інновації, інноваційні освітні технології.

O. V. Garashchuk, V. I. Kutcenko*

State inspection of educational institutions of Ukraine,

*State Institution "Institute for Environmental Economics and sustainable development
of the National Academy of Sciences of Ukraine“

HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: DIRECTIONS OF ITS QUALITY IMPROVEMENT

© Garashchuk O. V., Kutcenko V. I., 2015

The article is devoted to the topical issues related to the need to achieve high quality education and, above all higher, which would provide training of professionals. This task is extremely important, because it is the quality of the training and motivation to the profession ultimately depend on the pace of socio-economic development in accordance with the requirements of the XXI century. Therefore, the aim of the article is to reveal the trajectory of development of Ukrainian higher education, which would provide it access to the highest world level, which was to be reflected in the respective world rankings.

One of the most common educational ratings is Shanghai ranking. The article presents the group of higher education institutions in the world within the first thirty places specified rating. Also, given the characteristics of the activities of higher education institutions, which provide them with entry into this rating. First of all, these characteristics relate to the quality of training of the teaching staff and graduates. Therefore, it states that one of the basic problems that can not talk about hit the Ukrainian higher educational institutions in the rankings is the disparity of standards of international and domestic educational and occupational classifications. At the same time, it is necessary to take into account the existing experience in the world of advanced higher education institutions, one of which is Stanford University; in particular, its conversion to the entrepreneurial university is noted in the article.

Later in the article notes the existence of correlation between the proportion of employed among workers with higher education and productivity in the economy. Also notes the importance for achieving high quality education necessary logistical support of educational

institutions, including lower educational links. In this regard, it notes is taking place in Ukraine, a tendency to reduce the network of secondary and higher educational institutions. It is noted that while it is impossible to prevent the deterioration in the availability of education.

At the same time as a reduction in the negative trend observed in Ukraine, the share of the population engaged in scientific activity, which consequently results in a significant decrease also the introduction of new technological processes in the industry. This comes at a time when the world is an important characteristic of the advanced countries, which have embarked on the innovative path of development is precisely the increase in scientific inventive activity and rapid implementation of its results in practice.

Nonconforming needs of innovative development and the labor market is the structure of training in Ukraine. At the same time there is a decline in the quality of training. So often there is a tendency opposite to the global trend, where the unemployment rate among professionals with higher education is lower than for other categories of employees. An important aspect in this is the consistency of the labor market and higher education, to achieve interaction of the labor market and educational services. The article presents the main directions of the implementation of this interaction.

A certain improvement over the solutions to these problems are expected in connection with the implementation of the National Doctrine of Education Development, which defines the relevant key priorities, resulting in the article. Required for implementation is proposed to find the financial support, including through the introduction of a franchise that, as international experience shows, can quickly expand markets without attracting additional resources for this purpose.

Significant place in the article devoted to the experience of those countries where higher education according to the Shanghai ranking is the leading places. In particular, the educational systems of the United States, Finland and Singapore. It is noted the importance of the social and state mechanisms aimed at promoting education and its quality, which should (including in the form of social partnership) and implemented in Ukraine.

Key words: higher Education, rating, quality, knowledge, innovation, innovative educational technologies

*“Освіта, здобута в Україні,
має стати конкурентоспроможною
в європейському та світовому освітньому просторі,
а людина – захищеною і мобільною на ринку праці”.*

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст.

Актуальність теми дослідження. Міжнародний досвід свідчить, що в соціально-економічному розвитку значних успіхів передусім досягають країни, для яких пріоритетними завданнями є орієнтація на високу якість* в усіх сферах діяльності. Особливо важливим це є в освітній сфері, функціональним завданням якої є підготовка кадрів. З позицій сьогодення, коли Україна переживає надзвичайно складні часи, саме фахівці-професіонали мають забезпечити розвиток нашої країни, її економіки на основі високих технологій та якості життя населення відповідно до вимог XXI століття. Підготовку саме таких кадрів і має забезпечувати вища школа, вища освіта. Від якості підготовки кадрів та їх мотивації до професійної діяльності залежать темпи соціально-економічного зростання країни та якість життя її населення.

Вища освіта, як зазначає Ю. Сухарніков, – це цілісна система знань, умінь, компетенції та цінностей людини, підкріплена відповідним рівнем майстерності в різних сферах соціокультурної

*Якість – це не абстрактна категорія, а відчутний для кожної людини конкретний виміривач корисності, доцільності та ефективності будь-якої діяльності [1].

діяльності; це цілеспрямований процес соціалізації людини, формування в неї певних знань, умінь, компетенції і цінностей, необхідних і достатніх для успішної адаптації до соціокультурного життя в суспільстві; це гармонійна і збалансована система соціальних інститутів, яка за допомогою соціально-психологічних і психологічних механізмів соціалізації індивіда розвиває якості, необхідні для цілком обов'язкових процесів і дій життєвого циклу і яка слугує своєрідним ліфтом, за допомогою якого люди підвищують свій соціальний статус [2].

А це означає, що вища освіта виконує багато функцій, спрямованих на формування висококваліфікованого фахівця. В Україні, в її вищих навчальних закладах, на жаль, цього не досягнуто. Це підтверджується багатьма фактами. Проблеми якості підготовки конкурентоспроможних фахівців присвятили свої дослідження Б. Андрушків, В. Андрущенко, Л. Уорд, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм, М. Вебер, Ф. Філіпов, В. Астахова, М. Лукашевич, І. Зязюн та багато інших.

Проте в опублікованих роботах ще недостатньо уваги приділено пошуку шляхів забезпечення високої якості освіти, враховуючи досвід країн, які посідають високі місця у міжнародних рейтингах, зокрема Шанхайському. Отже, **метою** нашого дослідження є пошук тієї траєкторії, яка забезпечила б вищій школі України наближення до кращих світових зразків, досягнення високих міжнародних рейтингів.

Виклад основного матеріалу. Наразі у світі існує багато рейтингів освіти. Один із найпоширеніших із них – це шанхайський. Статистика свідчить, що вищі навчальні заклади, що входять до цього рейтингу, є локомотивами суспільного прогресу, взірцем моделі організації і функціонування та розвитку вищої освіти. Шанхайський рейтинг передбачає наявність:

- серед випускників вищого навчального закладу лауреатів нобелівської та філдсовської премій;
- таких лауреатів серед професорсько-викладацького складу;
- дослідників з високим індексом цитування їх праць;
- статей професорсько-викладацького складу ВНЗ у журналах „Природа” та „Наука” [3].

Відповідно, останнім часом групують топ-заклади за шанхайським рейтингом (табл. 1). Однак, щоб досягти найвищих рівнів розвитку вищої школи, вирішення проблем якості освіти у процесі підготовки кадрів мають перебувати в основі діяльності усіх вищих навчальних закладів. Серед цих проблем однією з нагальних в Україні є невідповідність між стандартами міжнародних й українських освітніх і фахових класифікацій.

Розвиток якісної вищої освіти – це шлях до інноваційної економіки, що підтверджує досвід Стенфордського університету, який, по суті, є засновником нині відомої в усьому світі Кремнієвої долини як регіону концентрації високотехнологічних виробництв. Цей університет допомагає місцевим винахідникам створювати нові компанії, відкриває їм доступ до своїх лабораторій. Стенфордський університет поступово перетворювався з дослідницького на вищий навчальний заклад підприємницького типу. Якщо місія дослідницького університету полягає в наданні освітніх послуг, проведенні досліджень, то для підприємницького велике значення має фінансовий результат комерціалізації розроблених технологій. Основними каналами трансферу знань є патенти, публікації в наукових журналах і власне випускники. Підприємницький університет ініціює взаємодію з компаніями. Тобто місією такого університету має стати комерціалізація інновацій [5]. З метою формування інноваційної мережі цей університет організовує ряд проектів, зокрема щодо розподілу дослідницького та освітнього напрямів, гарантування дотримання режиму проведення робіт, пов'язаних з оборонною тематикою, налагодження зв'язків із місцевим бізнес-середовищем.

Якість освіти – це перш за все якість знань. В умовах зростання попиту на інтелектуальну працю, що основана на застосуванні знань, аналітичних і комунікаційних здібностей, потреба у високоосвічених працівниках зростає.

Щоправда, результати нашого аналізу свідчать, що не проглядається тісної кореляції між питомою вагою серед зайнятих працівників, що мають вищу освіту, із величиною ВВП на душу населення. Коефіцієнт кореляції між ними 0,234. Водночас кореляційна залежність між першим показником і продуктивністю праці в економіці країни є значно вищою – 0,518–0,673. Тобто

економіка більше відкликається на професійну компетентність, досвід, використання яких доповнює, актуалізує знання, отримані в процесі формальної освіти. Статистика свідчить, що у країнах з високою продуктивністю праці (Люксембург, Данія, Швейцарія, Норвегія, Нідерланди) високою є і частка фахівців з вищою освітою серед працівників. Тому вкрай важливо не лише зростання частки осіб з вищою освітою, але й підвищення її якості.

Таблиця 1

Групування топ-закладів вищої освіти у межах перших 30 рангових місць за рейтингом “Шанхайський” упродовж 2003–2013 років

№	Групи (кількість закладів, рангові місця), заклади вищої освіти*	Країни
1	Перша стійка група (1 заклад, 1-ше місце) Гарвардський університет	США
2	Друга стійка група (5 закладів, 2–6-те місця) Стенфордський університет, Університет Каліфорнії (Берклі), Массачусетський технологічний інститут, Університет Кембриджа, Каліфорнійський технологічний інститут	США, Сполучене Королівство
3	Третя стійка група (5 закладів, 7–11 місця) Прінстонський університет, Колумбійський університет, Університет Чикаго, Університет Оксфорда, Єльський університет	США, Сполучене Королівство
4	Четверта квазістійка група (15 закладів, 12–24-те, 26-те і 28-ме місця у 2013 році, 12–30-те місця у 2003–2012 рр.) Університет Каліфорнії (Лос-Анджелес), Корнелльський університет, Університет Каліфорнії (Сан-Дієго), Університет Пенсільванії, Університет Вашингтона, Університет Джонса Хопкінса, Університет Каліфорнії (Сан-Франциско), Університет Вісконсіна – Медісона, Швейцарський федеральний інститут технології (Цюріх), Університет Токіо, Університетський коледж Лондона, Університет Мічигана (Ен-Арбор), Імперський коледж Лондона, Кіотський університет, Університет Торонто	США, Сполучене Королівство, Швейцарія, Японія, Канада
5	П'ята нестійка група (4 заклади, 25-те, 27-ме, 29-30-те місця у 2013 році, у 2003–2010 рр. – нижче 30-го місця) Університет Іллінойса (Урбана-Шампейн), Нью-Йоркський університет, Університет Міннесоти (Твін Сітіс), Північно-Західний університет	США
6	Конкуруюча група (3 заклади, 32-ге, 34-35-те місця у 2013 році, входження до групи 1–30 у 2003–2010 рр.) Університет Вашингтона (Сент-Луїс), Рокфеллерівський університет, Університет Каліфорнії (Санта-Барбара)	США

*Перелік закладів у межах групи подано за їх ранжуванням у 2013 році.

Джерело: [4].

Останнє, за даними фахівців, тісно корелює з рівнем забезпеченості навчальних закладів засобами навчання. Наразі навіть у школах, приміром, цей показник є низьким, меншим за 30 % від потреб [6].

Поліпшенню матеріально-технічного забезпечення, скажімо, загальноосвітньої школи сприяє створення освітніх округів, яких нині налічується в Україні 1974; зокрема у Вінницькій області – 141, у Сумській – 121, у Чернігівській – 110, у Рівненській – 108, у Львівській – 105. Наразі мережа загальноосвітніх шкіл скорочується. Загалом лише у 2013 році в Україні кількість останніх зменшилась на 147 одиниць. Подібна тенденція характерна й для вищих навчальних закладів. Якщо в 2013/14 навчальному році їх було 803, то уже в наступному році – 664. При цьому важливо не допустити, щоб скорочення мережі освітніх закладів негативно позначилось на доступності освітніх послуг. Разом із тим, освітні ресурси, зокрема й матеріально-технічні, мають бути адаптовані не лише до сучасної економічної ситуації, зумовленої переходом до економіки знань, але й щодо визначення її стратегічних напрямів розвитку. А це означає, що, вкладаючи, скажімо, фінансові ресурси в освітню сферу, суспільство фактично інвестує інноваційний шлях розвитку країни,

сприяючи підвищенню інноваційної активності підприємств. Питома вага підприємств, які здійснюють технологічні інновації, мають тісну кореляцію з продуктивністю праці (0,547), а також із часткою фахівців – генераторів і реалізаторів інноваційних технологій. Статистика свідчить, що країни, які мають високу частку спеціалістів серед зайнятих, є лідерами серед країн з високим рівнем інноваційної діяльності. Остання найкраще розвинута (про що свідчить показник кількості патентів) у Швеції, Данії, Фінляндії, Німеччині, Швейцарії, Нідерландах, Люксембурзі [7–9].

Сильна кореляційна залежність проглядається також між кількістю науковців і винахідницькою діяльністю. В Україні проте спостерігається тенденція зниження частки зайнятого науковою діяльністю населення. Так, якщо у 1995 р. кількість спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи, становила 179,8 тис. осіб, то в 2011 р. – 85 тис. За цей час суттєво зменшилось і впровадження нових технологічних процесів у промисловості.

На рівень розвитку інноваційної діяльності негативно впливає й структура підготовки кадрів. В Україні вона є гіпертрофованою, що фактично виходить далеко за межі потреб економіки й не є адекватною їм. Так, частка випускників українських вишів за суспільними науками становить понад 50 %. Тобто сьогодні вітчизняна вища освіта недостатньою мірою орієнтована на виробництво, на підготовку кадрів для інноваційної діяльності, хоча у світі що вищі показники інтелектуального розвитку країни, то вищими є й показники інноваційного розвитку (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Частка випускників за окремими спеціальностями і напрямками

Країна	Педагогіка	Гуманітарні науки	Медицина та соціальна робота	Суспільні науки	Технічні науки	Фізичні науки	Математика і статистика	Інформаційні технології
Австралія	10,7	10,9	14,8	42,2	7,2	1,9	0,5	4,9
Великобританія	9,2	17,3	13,8	33,8	9,2	3,8	1,5	4,1
Німеччина	9,2	21,6	8,9	27,8	12,3	5,1	3,0	4,8
Італія	14,7	8,9	16,1	27,4	14,7	2,2	0,6	4,4
Португалія	6,2	8,3	20,5	29,6	19,8	1,6	0,7	1,7
США	12,0	15,3	11,2	40,1	6,1	1,4	0,9	2,4
Фінляндія	6,4	14,1	19,8	23,9	20,6	2,0	0,9	3,0
Франція	2,2	13,9	10,4	42,2	13,1	4,1	1,9	4,2
Швейцарія	11,2	12,8	12,4	36,5	12,2	4,3	1,0	2,3
Швеція	17,2	5,9	27,8	23,5	16,4	1,6	0,7	2,3
Японія	5,8	17,2	8,0	34,0	19,0	–	–	–
ОЕСР у середньому	12,6	11,7	13,4	35,2	12,0	2,2	1,0	3,3

Джерело: [10, с. 5].

Таблиця 3

Показники інтелектуального розвитку країн, 2011 р.

Країна	% спеціалістів у загальній кількості зайнятих 15–74 рр.	% науковців та інженерів у числі зайнятих 15–74 рр.	ВВП на одного зайнятого, тис. дол. по ПКС	% інноваційної активної підготовки у загальній кількості підприємств	Число патентних заявок на 1 млн. зайнятих	Обсяг наукоємного експорту
Бельгія	34,7	7,5	91,5	51,6	253,4	7728,3
Великобританія	28,2	10,2	75,7	32,7	171,7	2372,8
Німеччина	37,4	7,9	78,1	64,2	434,8	4614,6
Іспанія	27,1	6,5	79,2	29,2	58,3	1356,7
Італія	30,9	4,1	83,9	40,4	120,5	1355,7
Польща	28,3	6,5	46,2	16,2	30,3	5311,0
Швеція	41,3	10,3	80,8	48,5	464,3	3997,0

Джерело: [10, с. 7].

Тож не дивно, що останнім часом у світі посилюється інтелектуалізація зайнятості в економіці, велика увага приділяється покращенню якісного складу працівників. Тому вкрай важливим і для України є забезпечення підвищення інтелектуального потенціалу країни, а також його ефективного використання. Нині ж значна частина фахівців зайнята на роботах нижче рівня кваліфікації, тобто працює поза сферою інтелектуальної діяльності. Окрім того, значно втрачається інтелектуальний потенціал внаслідок безробіття. Загалом у світі рівень безробіття серед спеціалістів є нижчим, ніж серед інших категорій зайнятих, що вказує на більшу затребуваність фахівців і кращий потенціал їх працевлаштування. В нашій країні нерідкою є протилежна тенденція. Роботодавці в переважній більшості незадоволені якістю підготовки молодих фахівців. Останнє, а саме – низька якість підготовки кадрів – зумовлено збільшенням масштабів підготовки кадрів, що спостерігаємо сьогодні, коли кількість йде на шкоду якості; а також невпорядкованістю їх працевлаштування та зниженням престижності статусу фахівця з вищою освітою тощо.

Якість освіти – це ефективність роботи вищих навчальних закладів, яка значною мірою залежить від збалансованості факторів виробництва та раціональності менеджменту; соціально значимих для кадрових ресурсів норм, які зумовлюють і регулюють їх ставлення до роботи. А тому вищі навчальні заклади мають впроваджувати такі моделі та технології навчання, які забезпечували б оптимальність взаємної адаптації до сучасних умов, з одного боку, вишу, а з іншого – молоді, яка має навчатись. Це має сприяти розвитку освітнього простору, підвищенню якості навчання, конкурентоспроможності випускників вишів на ринку праці. У цьому контексті доволі важливими є завдання, пов'язані з узгодженістю ринків праці і вищої освіти з питаннями кількісної та якісної структури підготовки кадрів; розробленням науково обгрунтованих механізмів інтеграції вищої освіти та виробництва; посиленням практичної складової процесу формування компетенцій; встановленням тісних зв'язків взаємодії суб'єктів ринку праці та освітніх послуг. Відсутність такої взаємодії призводить до підготовки незатребуваних фахівців, до нереалізації вишами своїх функцій, головними з яких є:

- інформаційна, що спрямована на збирання, збереження та поширення інформації про стан ринку праці, його потреби в кадрах, вимог до змісту підготовки спеціалістів;

- прогностична, що дає змогу здійсненням конкретних процедур виявити тенденції розвитку системи освіти, визначити потребу в кадрах на перспективу, передбачити можливі труднощі при реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців, визначити перспективні цілі розвитку взаємодії ринків праці й освітніх послуг;

- інтегративно-координаційна, що передбачає дослідження цілей, механізмів взаємодії між суб'єктами ринків праці й освітніх послуг, факторів, які стоять на перешкоді забезпечення комплексної роботи, методів взаємодії;

- регулювальна, що визначає здатність до узгодженості дій ринків праці та освітніх послуг і сприяє подоланню дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили [11, с. 126].

Взаємодія ринків праці й освітніх послуг відбувається в багатьох аспектах, зокрема таких, як:

- педагогічний аспект – це взаємозв'язок суб'єктів ринку праці та освітніх послуг, що являє собою систему цілей, зміну методів і засобів організації процесу підготовки спеціалістів, які відповідають заданим роботодавцями вимогам;

- економічний, який проявляється в співробітництві суб'єктів ринку праці й освітніх послуг і розглядається як система відтворення кадрів, що дозволяє регулювати попит і пропозицію на ринку праці й освітніх послуг;

- управлінський – це співробітництво суб'єктів ринку праці й освітніх послуг. Він розглядається нами як сукупність видів діяльності, що дають змогу упорядкувати взаємодію суб'єктів освіти для досягнення цілей узгодженої підготовки спеціалістів для національної економіки;

- юридичний, що передбачає взаємозв'язок суб'єктів ринку праці та освітніх послуг і може розглядатись як система нормативно-правових актів, що зумовлюють форми взаємодії суб'єктів системи освіти з суб'єктами ринку праці та органами влади з метою формування замовлення, підготовкою і працевлаштуванням випускника вищого навчального закладу [11, с. 128].

З вищезазначеного випливає те, що підвищення якості освіти потребує посилення взаємозв'язку суб'єктів ринку праці й освітніх послуг, які дають змогу забезпечити участь роботодавців у створенні значимих компетенцій фахівців, закріпити теоретичні знання практичними засобами в процесі безпосередньої практичної діяльності, зокрема в лабораторіях вишу. Щоправда, загалом протягом останніх двох десятиріч засоби навчання в Україні фактично не оновлювались. Обладнання навчальних закладів морально і фізично застаріло, хоча останнім часом ситуація дещо покращується. Зокрема зростає показник підключення навчальних закладів до мережі Інтернет. Уже в 2013 р. до неї було підключено понад 82 % шкіл. Нині один комп'ютер припадає на 21 учня [12]. Для порівняння зазначимо, що у США, Японії та Німеччині цей показник складає 2 учні, у Франції – 3, у Польщі – 7. В Україні в найближчій перспективі ця ситуація має покращитись у зв'язку з реалізацією Національної доктрини розвитку освіти, де визначено основні пріоритети її вдосконалення, зокрема:

- модернізація освіти на основі новітніх досягнень науки, культури, соціальної практики;
- оцінка якості освіти відповідно до державних стандартів і потреб громадян у відповідних послугах;
- забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом розвитку та вдосконалення мережі навчальних закладів, їх форм власності з урахуванням демографічних прогнозів, регіональної специфіки та стану ринку праці;
- надання варіативності та гнучкості освітньо-професійним програмам для здобуття нових сучасних і перспективних професій;
- реалізація неперервності освіти шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчального процесу, оптимізації системи перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації;
- створення умов для надання навчальними закладами освітніх послуг, зокрема за рахунок розвитку співпраці з підприємцями, що сприятиме переведенню матеріально-технічної бази навчальних закладів на інноваційну основу, дасть змогу активніше впроваджувати сучасні інформаційні технології в навчальний процес.

Все це потребує відповідного фінансового забезпечення, зокрема й упровадженням франчайзингу, що допомагає оперативно розширювати ринки збуту без залучення для цього додаткових ресурсів. Досвід США, Канади, Південної Кореї, Японії, Австралії, Німеччини, Франції, Великобританії свідчить, що франчайзинг є особливо ефективним там, де використовують інноваційні технології. Для активнішого впровадження франчайзингу в українських вишах доцільно дотримуватись наступних принципів:

- законність, відповідно до якої франчайзинг має здійснюватись на основі чинних законодавчих актів;
- комплексність, що передбачає успішне використання всіх наявних можливих ресурсів;
- взаємодія, що передбачає послідовність у діяльності всіх освітніх ланок, задіяних у процес франчайзингу;
- компетентність, яка передбачає насамперед професіоналізм усіх учасників зазначеного процесу;
- диференціювання, дотримання якого надає можливість правильного підбору засобів і заходів протидії чинникам, що негативно впливають на розвиток як освіти, так і франчайзингу.

Дотримання високої якості підготовки кадрів передбачає необхідність урахування вимог глобалізації та європейської інтеграції. До речі, у вересні 2011 р. в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова відбувся форум ректорів педагогічних університетів Європи „Проблеми підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття”, а також створено консорціум європейських університетів, що сприятиме активному використанню досвіду європейських країн у підготовці кадрів. Так, наприклад, Велику Британію вважають країною з високим рівнем розвитку вищої освіти, що має двохсотлітню історію ринкового розвитку. В цій країні активно впроваджується стратегічне планування в освітній сфері. Останнє дає змогу на практиці поєднувати планові та ринкові джерела з інститутами розвитку в єдину модель економіки, органічно та цілеспрямовано використовуючи при цьому позитивні властивості кожного в інтересах

сталого, збалансованого розвитку, який має соціальну спрямованість. У 2012 році у зазначеній країні було опубліковано проект урядового документа щодо подальшого розвитку за назвою „Рамки політики національного планування”. Активне його використання його положень у освітній сфері має підвищувати якість підготовки кадрів.

Серед західноєвропейських країн якість освіти вирізняється Німеччина. Ще К. Д. Ушинський зазначав, що німецькі університети являють собою справжній світоч не лише німецької, а й загальнолюдської науки. Якщо наукові відкриття роблять не тільки в Німеччині, то лише в Німеччині ці відкриття отримують вічне право громадянства у сфері людських знань, вводяться в організм загального мислення людства [13].

Високою якістю характеризується вища освіта США, яка за шанхайським рейтингом посідає провідне місце в світі. Разом з іншими чинниками цьому сприяє можливість вибору індивідуальної траєкторії для навчання кожним студентом. Останній сам формує перелік дисциплін, порядок їх вивчення. При цьому вибирають предмети не один раз при вступі до вишу, а перед початком кожного семестру. У США діють: дослідницькі, навчально-дослідницькі, навчальні вищі навчальні заклади та коледжі, що дає змогу максимально задовольняти потреби молоді у якісній вищій освіті, сприяє активному розвитку мережі вишів світового рівня. Такі навчальні заклади виникають там, де перетинаються можливості для максимального залучення талановитих викладачів і студентів, де наявний значний фінансовий ресурс, де ефективно діє університетський менеджмент тощо.

Не один рік Фінляндія займає провідне місце в світі за якістю освіти. Американське видання Newsweek оголосило Фінляндію „найкращою країною світу”, „балтійським Сінгапуром”. Значною мірою цьому сприяла саме освіта, що визнається найякіснішою у світі. В цій країні держава виступає гарантом динамічності її розвитку, позаяк навчання безкоштовне. Разом із тим, держава все більше квот виділяє для іноземних студентів. Якісний відбір іноземних абітурієнтів створює перспективи для нового партнерства. Це, своєю чергою, підвищує мотивацію професійного зростання викладацького складу та власної молоді через очевидний престиж фінської вищої освіти на міжнародному рівні. Серед чинників забезпечення високої якості освіти слід назвати також: наявність тісної співпраці між навчальними закладами, освітньою сферою і наукою, зокрема науковими лабораторіями. В країні діють принципи: навчання протягом усього життя, постійне підвищення кваліфікації працівників тощо. У Фінляндії високій якості освіти також сприяє:

- індивідуальне навчання або навчання за індивідуальною програмою у групах учнів з різним рівнем здібностей. Учень може навчатись індивідуально, якщо він має високий рівень знань і вмій, що визначено в навчальних програмах; в середніх школах усі учні навчаються за індивідуальною програмою;

- індивідуальне навчання або навчання за індивідуальною програмою у групах учнів із однаковим рівнем знань (спеціалізовані навчальні заклади);

- позашкільна освіта для розвитку здібностей учнів. Організація і проведення національних конкурсів із математики, хімії, фізики, економіки; роботи предметних гуртків і літніх шкіл;

- „швидка стежка”, відповідно до якої обдаровані учні можуть розпочати навчання на рік раніше, а їх здібності до навчання визначають за допомогою психологічних і медичних тестів; забезпечується співпраця середніх шкіл з вищими навчальними закладами та можливість відвідувати заняття зі студентами вищих навчальних закладів [14, с. 118].

Все це свідчить на користь того, що у Фінляндії створені рівні можливості для отримання якісної освіти. При цьому важливим, на наш погляд, є те, що освіта у Фінляндії цінується суспільством. Наслідком такої стратегії розвитку освіти є той факт, що фінські учні уже понад 10 років посідають високі позиції в міжнародному рейтингу рівня освіти, а міжнародна програма оцінювання вмій учнів (Program for International Student Assessment, PISA), що реалізується з 2000 року, фінську систему освіти визнає однією з кращих у світі. Адже фінські учні постійно є переможцями міжнародних конкурсів й олімпіад. Важливо зазначити, що з 1999 року пріоритетними напрямками розвитку фінської освіти є:

- програма розвитку інформаційного суспільства;

- програми навчання математики та природничих наук;

- висока мовна грамотність;
- покращення якості освіти завдяки обов'язковій евалюації шкіл;
- введення стандартів підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- освіта впродовж усього життя;
- програма „читаюча Фінляндія” [14, с. 116].

Від 2003 року у цій країні діє Рада оцінки якості освіти, яка тісно співпрацює з міністерством освіти та культури. Серед основних завдань цієї Ради – планування, моніторинг і контроль освіти. Цей орган тісно взаємодіє не лише з вищими, а й дошкільними та шкільними закладами освіти. У Фінляндії ще 2010 року були встановлені критерії якості базової освіти, метою яких є забезпечення високої якості освіти та гарантування основних прав на освіту дітей, незалежно від їх місця проживання, рідної мови та економічного становища. При цьому приділяється постійна увага вдосконаленню якості викладання. Кожен навчальний заклад має розробити план дій щодо забезпечення якості освіти, а Рада з оцінювання вищої освіти сприяє просуванню оцінювання освітніх досліджень та співробітництва навчальних закладів, виробництва і науки.

Серед країн-лідерів за якісними показниками освіти варто назвати й Сінгапур, де успішно реалізовується принцип „учитися, учитися і ще раз учитися”. Тут для всіх дітей створюють однакові стартові умови. В цій країні не існує поділу початкових шкіл на елітні та неелітні, а для 11–12-річних школярів проводять глобальне тестування, яке здійснюють найкращі в світі фахівці з визначення рівня інтелекту. Після цього розпочинається „вирощування” еліти нації. Найкращі учні потрапляють в елітні навчальні заклади, заняття в яких триває від 7 год 30 хв до 18 год. Діти багатих у зазначених школах платять за навчання, діти ж бідних навчаються за рахунок держави. В цих школах дітей привчають до спорту, праці, дисципліни. У цій країні розуміють, що забезпечення високої якості освіти неможливо без приведення її у відповідність до потреб економіки; без моніторингу освітніх послуг, урахування змін попиту на ринку праці. Тому тут велику увагу приділяють прогнозуванню взаємодії вищих навчальних закладів і роботодавців в організації, підготовці та працевлаштуванню випускників, а також соціальному партнерству, яке наразі є інструментом забезпечення ефективної взаємодії освітнього закладу із соціумом та підвищення якості професійного становлення.

Соціальне партнерство й в Україні має стати важливим механізмом конструктивної взаємодії вищої освіти із зовнішнім середовищем у нових соціально-економічних умовах розвитку суспільства. Адже у вищих навчальних закладах України спостерігається стійка тенденція щодо його старіння, внаслідок того, що молодь через низьку зарплату працівникам освіти надає перевагу іншим сферам діяльності. В цих умовах виникає ризик втрати потенціалу науково-педагогічних працівників, наукових шкіл і напрямів науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів, зниження якості вищої освіти. Активізація соціального партнерства дасть змогу покращити й кадровий потенціал вищих навчальних закладів та відповідно якість освіти, яку вони надають.

Висновки. Отже, траєкторія підвищення якості та доступності вищої освіти передбачає необхідність її модернізації, насамперед завдяки оновленню її матеріально-технічної бази, нарощування та раціонального використання інтелектуального потенціалу. Цьому має сприяти програмно-проектний розвиток освітньої сфери, що дає змогу послідовно та результативно задовольняти суспільні потреби у сфері освіти, визначити відповідні пріоритети через узгодження зі стратегічним планом і програмно-проектним підключенням до його виконання всіх суб'єктів суспільної діяльності та населення, на практиці поєднати планові та ринкові джерела ресурсного забезпечення розвитку якісної освіти. Останнє є важливим елементом системи національної конкурентоспроможності. Досягненню зазначеного має сприяти: активне впровадження інноваційних технологій у навчальний процес; системність і послідовність державної політики щодо розвитку вищої освіти; стратегічна спрямованість реформ з урахуванням загальних соціально-економічних цілей країни; своєчасні оцінювання, корегування та модернізація програм розвитку; розуміння освіти як основи не лише для національної інноваційної системи, але й для культури суспільства; розвиток вищої освіти з урахуванням загальної системи освіти; активне вивчення та

адаптація кращого зарубіжного досвіду в цьому контексті (Швеції, Японії, США тощо) з урахуванням національних особливостей; впровадження нових інструментів; забезпечення доступності для всіх громадян освітніх послуг, які відповідають державним стандартам. Це, на наш погляд, сприятиме наближенню української вищої освіти до рівня освіти, який гарантують топ-заклади, які займають провідні місця у шанхайському рейтингу.

1. Черенков С. На порозі якісних перетворень у суспільстві / С. Черенков // Вища школа. – 2014. – № 10. – С. 83.
2. Сухарніков Ю. Нормативно-правові підстави для модернізації вищої освіти в Україні / Ю. Сухарніков // Вища школа. – 2014. – №10. – С. 34.
3. The Academia Ranking of World Universities. Shanghai Jiao Tong University in China [El. Resource]. – URL: <http://www.crwu.crwu.org/>.
4. Гарвард іде у відрив: динаміка і стратегія розвитку топ-закладів вищої освіти у світі / О. Слісаренко // Вища школа. – 2014. – № 10. – С. 40–52.
5. Грисмик К. Роли культуры деловых отношений в формировании инновационной сети / К. Грисмик, О. Колесова // Вопросы экономики. – 2014. – № 6. – С. 151.
6. Доступність та якість загальної середньої освіти: стан і шляхи поліпшення // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – № 6. – С. 12.
7. Бурджалов Ф. И. Инновационный процесс: приоритеты в спросе на рабочую силу. Социальная составляющая инновационного развития / Ф. И. Бурджалов. – М.: ИМЭМО РАН. 2013. – С. 32–61.
8. Лукьянова А.Л. Отдача от образования: что показывает мета анализ / А. Л. Лукьянова. – М.: ГОВШ, 2010. – 60 с.
9. Социальная составляющая инновационного развития. – М.: ИМЭМО РАН, 2013. – 134 с.
10. Цапенко И. Человеческие ресурсы в сфере науки и технологий: состояние и эффективность использования / И. Цапенко // МЭ и МО. – 2014. – № 4. – С. 5.
11. Аверкин М. Г. Взаимодействие учреждений профессионального образования с субъектами рынка труда / М. Г. Аверкин, М. С. Михайлов, Н. В. Сорокина // Труд и социальные отношения. – 2014. – № 4. – С. 126.
12. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2013/14 навчального року. Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – С. 13, 78.
13. Ушинский К. Д. Отчет о командировке для осмотра заграничных женских учебных заведений коллежского советника / К. Ушинского – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1948–1952. Т. 3. – С. 468.
14. Бочарова О. А. Система роботи з обдарованими учнями в Фінляндії / О. А. Бочарова // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2014. – № 1(18). – С. 118.